

KERTINĚ PARAŠTĚ

Tautinė atmintis ir vaizdiniai

Prieš maždaug mėnesį PBS stotys visą savaitę rodė filmą „Shoah“. Tai prancūzų kinematografo Claude Lanzmann filmas apie žydų žudymą Lenkijoje. Daugiasienis linksniuojamas vietovės: Oswiecim-Auschwitz ir Treblinka. Ilgas, beveik devynių valandų filmas nenaudoja praieities bausių nuotraukų (lavonų kalnai, išbadėję kaliniai, į mirtį žvelgiantis akys), o tačiau įstengia perduoti siaubą liudininkų žodžiais net ir idiliškame Europos gamtos fone. Gabiai panaudojami pasėnė lenkų prekiniai vagonai į garų bei dūmams puškuojantys garvežiai; tai daiktai, kurie tebėra Lenkijos kasdienybės dalis, o tačiau yra ryšys su praėjimtu. Filmuotojas meniškai išradingas: štai du vilniečiai kalba apie Lietuvos girių grožį, stovėdami prieš naujai pasodintą mišką Izraelyje. Kamera, lyg garvežys, juda virš surūdijusių Auschwitzo koncentracijos stovyklų bėgių. Upeliu plaukia valtėlė, o jame sėdintysis dainuoja vokišką dainelę: jis čia buvo trylikos metų berniukas kalnins ir miestelio gyventojai dar prisimena kasdien girėdave jo dainą.

„Shoah” filmo pagrindinis tikslas: neleisti žiūrovams užmiršti, kad prieš kelias dešimtis metų buvo žudomi žydai vien dėl to, kad jie žydai. Tai jis pasiekia gyvu liudinkų žodžiu ir dabartinės kasdienybės dailiais, paversdamas juos simboliais. Veiksme dalyvauja ir pats filmo kūrėjas: jis yra klausinėtojas, kuris savo labai paprastai skambančiais klausimais atidengia naujus prasmės klodus žmonių prisiminimuose. „Shoah” yra ne vien meniškas dokumentinis filmas: jis yra ir labai angažuota ir stipri polemika su vokiečiais ir lenkais. Filmuotojas kaltina lenkus: jūs drįsote gyventi, kai čia pat už spygliuotų vielų buvo žudomi žmonės, kai Varšuvos gete žmonės buvo sistemingi badu marinami. Jį teisėtai galime laikyti tendencingu: filmuotojus, atrodo, visiškai nerūpi, ką pergyneno tie patys lenkai kaimiečiai to visuotinio Europos siaubų dienomis. O vis dėlto filmą verta pamatyti visiems mums, kurie sunkiai tikime į blogio banalumą (o ypač nesuvokiame blogio). Žydy bendrumo kinei filmas gyvybiškai svarbus, nes kūrybos pagalba jis pratęsia bausiųjų naikinimo metų atminimą.

Kiekvienais metais šiuo laikui minime Lietuvoje bolševikų 1941 metų birželį vykdytus trėmimus ir žudynes. Tos siaubio dienos neišdildomai įrėtos visų tų atmintyje, kurie jas pergyveno, nors ir maži būdami. O dar vėliau gimusiems visą gyvenimą neišdilis iš akių kur nors pokariu metais matyta nuotrauka: Leokadija Žemgulinė glaudžia Pavėžėje nužudytą savo vyrą dr. Juozą Žemgulio ranką. Šis vaizdas jau yra peržengęs dviejų žmonių neišsakomą tragediją; klasikine, koncentruota jos išraiška tapęs simboliu 1941 metų birželiiui visos tautos sąmonėje. Tačiau tiems, kurie apie žudynes ir vežimus žinos vien iš pasakojimų, tos baisios dienos bus tik skaičiai knygų lapuose, tik raidžių mircėsų liudininkų prisiminimuose. Čia kaip tik yra vieta, kur vaizdinė kūryba (mūsų laikų technologijos deka) pratęsia ir įamžina tautinę patirtį ateities kartoms. Ar nereikėtų ir mums filmo, kuriame matytume bėgus Lietuvos gamtovaizdų (nors tai būtų Lenkijos ar Vokietijos gamtovaizdis, taip kaip apie Panerius galima kalbėti stovint Izraelio miške)? Ar neturėtume matyti sustatytus vagonus, kuriuose girdėti sugrūstų žmonių vaitojimas Lietuvos stotyse? Girdėti traukinių dundėjimą, net ir tada, kai bandomė užmigtį? Matyti veidus tų, kurie gal dar vaikais buvo išvežti į Sibirą, ir kurių paprasti žodžiai apie savo Sibiro kasdienybę yra lygiai kaltinimas Lietuvai nusiaubusiems bolševikams, kaip ir nukankintųjų lavonai? (Yra daug pasaulyje vietų, kurių gamtovaizdis toks pat kaip Sibire, pavyzdžiui, Kanados šiaurėje. Jei filmuotojo neįleis į Sibirą, tai ji įleis į Kanadą ir Lenkiją.)

Nevertētu ī „Shoah” numoti ranka, kaip dabartinės aštrios politinės polemikos reiškinį. Verčiau iš jo pasimokyti, kaip kūryba yra esminis tautinės atminties laidas. Mūsų bendruomenei, taip kaip ir žydų bendruomenei, reikia kūrybinio mosto, kuriuo būtų apivaidalintas, suformuotas ir išlaikytas to baisesio mūsų tautos meto prisiminimas. Turbūt negalima tikėtis, kad tai padarytų dabartinės Lietuvos kūrėjai, arba bent ne po „klasių kovos” skraiste. Todėl tuo labiau tai yra mūsų, išieivų, užduotis. Šita tautinė atminties klodą žodine kūryba yra

Aloyzo Barono septyniasdešimtmetis

ADOLFAS MARKELIS

Jei pries septynerius metus mirtis nebūtų sustabdžius Aloyzą psiaukelėję, šiais metais mes švęstume jo septyniadešimtąjį gimtadienį, džiaugdamiesi jo naujų knygų derliumi, jo samojingais eilerašiais ir optimistine nuotaika, plaukiančia nesustabdoma žodžių srove, juoku, naujai novelių ir romanų projektais ir jo asmenine šiluma bei artumu. Ta prasme Baronas nėra męs. Dažnai prisimindami jį, jo artumą jaučiame čia pat, ne kažkada praėjtyje, bet šios dienos momentu. Kiti iškeliauja negrįžtamai, bet Baronas, būdamas kūrybinga, spalvinga asmenybė, lieka gyvas mūsų tarpe ne vien daugybe savo parašytų knygų, bet pačiu savimi. Barono kūrybą daugelis skaitėme tais laikais, kai dar knyga iš viso buvo skaitoma, bet ne slepiama lentynose; daugelis ji asmeniškai pažinojome, nes Baronas nebuvo savyje užsidaręs. Jis mėgo paprastus žmones, ieškančius gyvenimo prasmingumo ir teisybės socialiniame gyvenime, dažnai ieškančius išieties smuklėse, iš nevilties prasigėrusius, sprendžiančius moralines problemas – blogi ir geri įvairiose aplinkybėse. Jis vaizdavo pokario jaunus žmones be tėvynės, pasimetusius sveti moje aplinkoje, blaškomus jaunystės siautulio, gyvenimo žalojamus, visada kovojančius už gerį ir už iš tėvynės parsineštas dorines normas. Toks jis lieka ir šiandien mūsų tarpe. Galėjo būti visiškai kitaip, nes Baronas savo vaikystės ir jaunystės biografijos kryptimi neabejotinai turėjo slinkti į kairę, kai ir visas gyvenimas pasisuko priešinga kryptim tautinės nepriklausomybės praradimo metais. Tačiau Baronas liko ištikimas sau ir mūsų tautinėms aspiracijoms. Daugelyje savo veikalų jis vaizdavo okupantų naikinama pokario me

pavertę ir į mūsų samonę įrašę
mūsų poetai ir beletristai. Braz-
džionio neužmirštama to meto
poezija daugeliui mūsų sudaro
giliausią to pergyvenimo išraišką
ir ne veltui mes jį laikome šio
šimtmečio mūsų tautos pakelto
teroro ir jos išblaškymo dienų pa-
grindiniu poetu, kaip ir Baroną —
viso to laikotarpio rūpestingū ir
įžvalgiu kronikininku. Ar ne-
vertėtų atkreipti dabar dėmesį į
dar vieną būdą — vaizdinį ir gar-
sinę kūrybą, norint išsaugoti
mūsų vaikams tai, ko tauta dar
kelis šimtmečius privalo neuž-
miršti? Ypač, kad dabartinėje
pasaulinėje konsteliacijoje tik
mes vieni tegalėtume tai
padaryti.

(a. ll.)

tais lietuvių partizanų rezistencija. Savo kūryboje Baronas ieškojo tiesos, nevengdamas socialinės tematikos ir neidealiizuodamas praitiesį, savo publicistikoje atskleidėdamas ir tamsesnę nepriklausomos Lietuvos gyvenimo pusę. (Prisimenu, kaip *Draugė* jis rašė apie vargą, kur kaimietis negalėjo pasidalyti geriamo vandens su varlėmis kūdrių.)

Sunku skirti Baroną kaip asmenį nuo rašytojo. Jį pažinojusieji neabejojinai pripažins, kad Baronas ir kasdieniniame gyvenime nebuvo bespalvis, bet gaivalingas kasdieninėje kalboje savo žodžio spalvingumu, humoru ar pasmažinėje planuojamų naujos novelės ar romano siužetu, dominančiu klausytoja. Kasdieninėje kalboje jam buvo ypač charakteringas humoro potėpis, net kalbant apie liūdnius bei tragiškus įvykius. Tas bruozas magnetiškai traukdavo į save ne tik tavernos lankytojus, vienišuosius viengungius, taip pat į gyvenimą žvelgiančius per kreivą prizmę – tragiškai, gal daugiau komiškai, – bet ir inteligentiją, žodžiu, visus, kur magiškas humoristinis žodis eilėraščių forma nuskaubėdavo lietuviškuose renginiuose. Baronas buvo populiariau ne tik salinėje aplinkoje ar ateitininkijos bei jai artimos pasauležiūros žmonių tarpe, bet ir visos Chicago's multipasaulėžiūrinės visuomenės. Pažįstant jį iš arčiau, negalėjai skirti, kur Baronas prasideda kaip rašytojas.

Tātad, ja mēs atgriešamies "Ras-
tojā", kur jī susīlēja ir kur īsī-
skirīa. Sankyiaudamas su juo,
visada jutai jo vidinj pakilima,
atitrukima nuo gyvenimo pilku-
mo, jutai jī kalbantj apie tā pati
pilkmā rašytojz frazēmīs ir paly-
ginimais. Tā prasme! Baronas
gyveno kaip transe, dvasiškai
pakiles nuo kasdienybės, tačiau
nėbėdamas nuo jos, gal ir ne-
galėdamas jos išvengti. Kiek-
vienas pakilimas sąlygojamas
kritimo. To neišvengdavo ir Ba-
ronas, ir tamsos momentai
palikdavo įspaudus jo gyvenime.
Laužtinė charakterio linija cha-
rakteringa meno žmonėms, o
Aloyzas nebuvo išimtis. Nebuvo
jam suprantami ramūs, dvasiškai
balansuoti žmonės, nemėgo jis
pasenusio jaunimo, nerėgo ir
didelių kraštutinių daugiau
dėl savo pasaulėžiūros, bet ne dėl
savo prigimties. Jo charakterij
atsispyrė aukštaitiškas jaus-
mingumas, momento proveržiai
ir nuotaikos, gamtos meilė ir
poetinis nusiteikimas, kai kur
beveik religiškai užvaldes
Baroną, ir tada pradėd abejoti,
kur jis kalba kaip beletristas ir
kur kaip poetas.

Baroną puikiai pažinoame savo tarpe, neprikirdami jam jokių didesnių nuopelnų. Taigi pranašas nėra pranašas savo žemėje. Jis mums buvo tik paprastas atlapaširdis Aloyzas, su kuriuo būdavo smagu pasišnekučiuoti ar išgerti butelį alaus. Mirtis ir laiko distancija mus verčia perkainoti praeitį, suteikiant jai atitrauktesnę formą ir piešiamam portretui gražinti spalvas, kurių nebuvo matoma Baronui esant gyvam, arba kurios buvo tuos metu nublukusios. Būtų

Rašytojas Aloyzas Baronas gimė 1917 m. gruodžio mėn. 12 d. Vabalninke, Biržų apskrityje. Mirė 1980 m. rugsėjo mėn. 7 d. Čikagoje. Š. m. gegužės 17 dieną Lietuvos Bendruomenės Ciero apylinkė surengė jo 70 metų gimimo sukaikties minėjimą. Ta proga Adolfas Markelis žvelgė į a.a. Aloyzo Barono gyvenimą ir kūrybą.

Nuotrauka Vytauto Maželio

gerai, jei draugai ir pažįstamieji paliktų rašytus prisiminimus apie jo asmenį. Draugų jis turėjo daug. Jie keitėsi, keičiantis laikui ir aplinkybėms. Vieni iš prisimena iš ankstyvos jaunystės, vargo ir mokslo metų, kiti — iš stovyklinio gyvenimo ir čia, išeivijoje. Tokie yra: Aleksas Šatas, dr. Petras Kisielius, Vladas Būtėnas, Kazys Bradūnas, Stasys Džiugas, Julius Balutis, Danutė Pareigienė, Anatolijus Kairys, dr. Kazys Ambrozaitis, Česlovas Grincevičius, Algirdas Titus Antanaitis, Dočkų šeima ir, žinoma, jo žmona Nijolė Baronienė. Tai keli atmintin grįžę vardai, neskaitant daugelio ciceriškių, galinčių pateikti vertingos biografinės medžiagos. Čia tik kelios sugestijos Aloyzui Baronui prisiminti. Ciceriškiai galėtų prisidėti prie jo rinktinių raštų leidimo, jei toks būtų netolimoje ateityje planuojamas, ar finansuoti Aloyzo Barono vardo novelės konkursą, ką iki šiol jau yra atlikusi Kisielių šeima.

Baronas tiek gyvenime, tiek ir kūryboje buvo šakota asmenybė, dėl ankstyvos mirties nepajėgusi pilnai išsiskleisti, bet giliai įleidusi šaknis literatūroje, taip pat visuomeninėj bei kultūrinį gyvenimą palietusi žurnalistinė plunksna. Lyg naujasdamas savo artėjančią mirtį, jis skubėjo gyventi ir kurti, gal net per greitai. Nesuskaitomi novelių rinkiniai ir romanai, humoristinio pobūdžio poezija ir *Draugo* vedamieji nesitulpio jo gyvenimo rėmuose. Atvykęs į šį kraštą, dirbo nesudėtingą darbą fabrike, turėdamas laiko galvoti apie naujus siužetus novelems, kuriuos

dažnai imdavo iš kasdieninio išeivių gyvenimo, kaip ir jų personažus.

Aplamai, Baronas daug laiko skyrė galvojimui ir naujų siužetų planavimui. Nesigilinant į jo veikalų detales, bendrais bruožais galima pasakyti, kad visa rašytojo prigimtinis jis priklauso mūsų tradicinei realistinei literatūrai su jam vienam tipingų poetinių potėpiu. Net ir vėlyvėsinė kūrėjo, kur vietomis jaučiamas polinkis į natūralizmą, jis nepajėgė vaizduoti nuogo gyvenimo tikrovės, visa nuspalvindamas jam neatsitiktinę poetinę nuotaiką, švelninančia tikrovės žiaurumą ar jo realistinei kūrybai suteikiančia romantinį atspalvį. Neatsitiktiniai jis rašė poeziją, kuri yra esminė jo kūrybos dalis. Pradėjo jis rašyti Lietuvoje, spausdino eiles *Aleties spinduliuose* ir *Atėityje*. Taigi iš pradžių jis buvo poetas, tik vėliau, gyvendamas Vokietijoje ir čia, jis pakripo į beletristiką. Įgudimas eliuoti jį nuvedė į humoristinį eiliavimą, išsauktą daugiausia dienos reikalavimų negu tikrojo pašaukimo. Iš viso Baroną charakteringas humoristinis braižas, pilniau išryškėjęs *Draugo* atkarpoje spausdintam jo romane apie Cicero tavernų lankytojus, benamius, niekur nepritampančius bernus bei buvusius Lietuvos valdininkėlius, policininkus, puskarininkius, kuriuos jis gerai pažinojo. (Vieną pasienio policijos tarnautoją pakėlė į kapitonus; jam ši praverdė prigijo, ir niekas jo kitaip nevadino, nežinojo nei jo vardo, nei pavardės.) Ne veltui jis mėgo skaityti Steinbecko pasakojimus

apie valkataujančius nieka-
darbius, sukeliančius ne vien
graudulį, bet ir juoką.

Nors ir prabėgomis verta pažvelgti į jo novelę. Kritikai mažiau kreipia dėmesio į šį nedėkingą ir sunkiai valdomą žanrą. Su novele Baronas pradėjo rašytojo karjerą, dar vos apšilęs kojas šiame kontingente. Pirmoji jo novelių knyga *Zvaigždės ir vėjai* pasirodė 1951 metais (išleido Ventos leidykla), tada *Debesys plaukia pažemiu* (išleido Anatolijus Kairys). Toliau: *Antrasis krantas, Saulės grįžimas, Išdžiūvusi lanka, Šilko tinklai*. Neabejotinai, jo novelėse, kaip ir romanuose, išsiskleidžia natūralus Barono pasakotojo talentas. Iš pradžių, ieskodamas originalumą, pakrūptą ir baroniška manierizmą, vėliau, apvalęs stilių nuo bereikalingų puošumų, kondensuotai sugeba išvystyti jei ne klasikinę intriga, tai nuotaiką ir veikėjų pergyvenimus rišanti tamprų vieneta. Apie siužetą jam nereikia galvoti. Idėjos, įvykiai savaime jam išplaukia be juntamo dirbtinumo ar tikrovės sąrašymo. Net ir ten, kur suabejotum literatūrinę tikrovę, Baronas sugeba rasti išeitį novelės atomazgoje. Novelėje „Pasitikejimas“ (*Zvaigždės ir vėjai*) Vytautas kalba paprastą filosofuojančią kalbą apie nepasitikėjimą moterimis ir apie vėją. Vėjas – jaunystės audrų simbolis, „Sturm und Drang“ įvaizdis. Labai nesudėtingi novelės dialogai apie meilę ir merginos apgaule, kol ta pati vėjo simbolika išsiskleidžia novelės gale, kai apygirtis Vytautas įspainuoja į vėjo ir audros nuplėstus elektros laidus ir taip žūva.

Savo novelešė Baronas vaizduoja Lietuvos okupacijų laikotarpio, vėliau — tremties gyvenimo įvykius ir „Antrajame krante“ — Amerikoje įsikūrimo laikotarpį. Filosofavimas kartais lėktokas ir nuobodus, tačiau novelei jėga duoda drąsūs palyginimai ir žodžio magika, srovinis jos tekėjimas ir rašytojo energija bei entuziazmas, juntami novelių puslapiuose. Be karo siaubo, tėvynės praradimo, kurį jis subtiliai atskleidžia *Antrojo kranto* novelėse, meilė merginai-moteriai yra pagrindinė tema, varian-tais pasikartojanti visoje jo kūryboje. Jausminiai momentai niekad Barono kūryboje nėra vulgarūs, seksualūs, jie visada romantiški, pilni aukštaitiško graudulio, nostalgijos, praradimo. Jaunystės erotika kai kur naivi, mergaitės paveikslas tampa silueta, daugiau simbolika, nekaltybės įsikūnijimu net paskutinėse novelėse, kur pagėbusi nuo tėvų mergina išnaudojama piktaudžiautojo. Ankstyvoje novelėse atsispindi mūsų kartos pažiūros į moterį, ne visada sutampancias su šios dienos galvojimu ir moterų emancipacija. Tradicinė pažiūra, kad vyras daugiau kenčia už moterį, vyras — Goethės Verterio prototipas, — dabar neapriimtina: kenčia abi pusės žmogiškos tragedijos veikme, kur sudūžta iliuzijos ir jaunų žmonių likimai. Ta mintimi norėtusi baigti kelias pastabas apie Aloyzo Barono asmenį, bendra jo kūrybos pobūdį ir apie jo novele, davusią progos po jo mirties įsteigti novelės kasmetinį konkursą.

Šiame numeryje:

Tautinė atmintis • Aloyzo Barono septyniasdešimtmetis • Erelių vakarinis lakiojimas • Viktoro Petravičiaus paroda • Tarptautinė dailės paroda Chicagoje • Brazdžionis — lietuvių tautos poetas • Bernardo Brazdžionio istoriniai eilėraščiai • Bernardo Brazdžionio gyvenimo kelionė

Erelių vakarinis lakiojimas

SONĖ PIPIRAITĖ-
TOMARIENĖ

Šiandien man tikrai džiugi ir maloni diena. Džiugi tai džiugi, bet kitą kartą, ne senų senovėje, bet kai buvau dešimties metų, dar labiau džiaugiaus, kai laimėjau pačią pirmąją savo premiją vaikų laikraščio „Žvaigždutė“ paskelbtame rašinio konkurse tema „Kam aš mokausi“. Premija buvo — pasakų knyga. Kas tada galėjo pagalvoti, kad kada nors ir pati rašysiu pasakas?

Šiandien esu dėkinga Lietuvų Bendruomenės Cicero apylinkės valdybai, kad prie šio minėjimo ir mane priglaudė. Širdingai dėkoju Lietuvų rašytojų draugijai ir jos pirmininkui rašytojui Česlovui Grincevičiui už garbę, paskiriant man premiją. Sakau ačiū dosniam mecenatui dr. Kazuii Ambrozaičiui už svarų čekį. Dėkoju vertintojų komisijai, losangeliečiams Alei Rūtai-Arbienai, Rūtai Klevai Vidžiūnienai ir Pranui Visvydai už mano novelės išrinkimą ir malonius žodžius.

Reikia džiaugtis, kad Lietuvų rašytojų draugija tesia šį, jau tradiciniu tapusį, konkursą, pagerbdama amžinybės išėjusį savo talentingą ir darbštą nari.

Pirmą kartą Aloyzo Barono vardas suskambejo Amerikos lietuvių tarpe prieš 38-erius metus. Karui baigiantis, Chicagos lietuvių kultūrinis gyvenimas buvo gana skirtingas nuo dabartinio. Muzikinis veikimas buvo dar gana gyvas: solistų ir chorų koncertai, net operetės pasirodavo Chicagos scenoje. Buvo gausiai lankomos įvairios paskaitos, smagiai sukosi visokie mėgėjų teatrų rateliai. Tik literatūrinė veikla buvo sustingusi. Apie grožinės knygos išleidimą nė svajoti nebuvo galima, nes knygos neperkamoms dūlėjo sandėliuose. Literatūros vakarų nė vardo nebuvo girdėti.

Tokiu tai sausros metu, 1945 metų pradžioje, trejetas entuziastų įsteigė Chicagos Lietuvų literatūros draugiją, bandydami užpildyti literatūros tuštumą ir suburti jos mylėtojus.

1949 metais ta mažutė draugija, kurioje tuo metu buvo apie 20 narių, sugalvojo paskelbti novelės konkursą. Daktaro Ambrozaičio ir jį panašių mecenatų tuo laiku Amerikoje nebuvo.

Sonė Pipiraitė-Tomarienė iškviama 1986 m. Aloyzo Barono vardo novelės konkurso premija š. m. gegužės 17 dieną Lietuvų Bendruomenės Cicero apylinkės suruoštamame Aloyzo Barono 70 metų gimimo sukakties minėjime. Nuotraukoje: Lietuvų rašytojų draugijos pirmininkas

Ceslovas Grincevičius, premijos mecenatas dr. Kazys Ambrozaičis ir laureatė Sonė Pipiraitė-Tomarienė. Čia spausdinamas jos žodis, pasakytas priimant premiją už novelę „Rozalijos teisybė“, kuri buvo išspausdinta 1987 m. gegužės mėn. 10 d. „Draugo“ priede.

Nuotrauka R. Rimkaus

Tai pinigų konkursui paėmė iš kasos, iš nario mokesčių. Todėl ir premija buvo 10 kartų mažesnė už dabartinę. Dauguma rašytojų dar tebevargo Europos stovyklose. Bet Amerikoje jau gyveno trys žymūs rašytojai, būtent: Jonas Aistis, Antanas Vaičiūnaitis ir Vincas Krėvė. Tad juos ir išdrišome pakviesti į vertintojų komisiją, šalia mūsų, čikagiečių. Buvau tada valdybos ir tos komisijos sekretorė, todėl man teko su jais susirašinėti. Konkursas buvo slaptas. Pirmoji premija už novelę, vardu „Srovė“, buvo paskirta Aloyzui Baroniui. Tame konkurse tas jaunas rašytojas nugalėjo patyrusius ir žinomus novelistus, būtent antrą vietą laimėjęs Amerikos rašytoja Antaną Tulį ir trečią vietą gavęs Juozą Švaistą.

Man liko atmintį kai kas iš labai išpuodingo Vinco Krėvės laiško. Jis, išskeldamas novelės „Srovė“ pranašumą, maždaug taip rašė: „Šios novelės autorius turi tikro talento žymų; jo stilius savitas ir įdomus, kalba graži, charakteriai ryškūs. Jis būtinai turi toliau rašyti ir savo talento neužleisti, tai ateity sulauksim gero rašytojo“.

Kaip visi žinome, Baronas Vincas Krėvės patarimus vykdė, savo

talentą išugdė, parašė daug romanų ir novelių, susilaukė garbės ir pripažinimo.

Tas novelės konkursas buvo istorinis įvykis, nes, kiek žinau, Amerikos lietuvių gyvenime pats pirmasis. Manau, kad to pirmojo konkurso pirmosios premijos laimėjimas, o ypač Vinco Krėvės giriantis ir drąsinantis žodis stipriai pastūmėjo Baroną taip greitai ir gausiai rašyti. Savo talento ir darbo vedamas, mielos žmonos ir draugų skatinamas, jis susilaukė daug gerbėjų ir skaitytojų.

Draugai jį skatino ir gyre, bet komplimentų Baronas nemėgo. Išėjus naujai knygai, būdavo, susitikęs klausia: „Na, kaip ta mano knyga?“ Kol pradėdavo rankioti mintis, ką apie tą knygą kalbėti, jis pats perspėja: „Komplimentų nepasakok. Ir, trūkumų neieškok. Aš pats geriau už visus žinau, kokie tos knygos trūkumai ir klaidos. Tik viena pasakyk: ar ta mano naujoji knyga geresnė ar blogesnė už

pirmiau išėjusią?“ Šitaip perspėta, aš jau lygindavau naują knygą su pirmesnėmis, vis rasdama pažangos. Baronas, išklauses tokio trumpo aptarimo, patenkintai šyptelėdavo ir sakė: „To tik ir norėjau žinoti. Jeigu darau pažangą, tai man ir gana“.

Keisti gyvenimo vingiai: prieš 38-erius metus aš buvau pradininkė novelės konkurso, kuri laimėjo Aloyzas Baronas, o šandien patį laimėję to paties Aloyzo Barono vardo novelės premiją.

Vincas Krėvė savo „Dainoje apie arą“ simbolizuoja laisvą ir nepavergiamą žmogaus dvasią. Dar kitokių simbolių man nusišvietė matytas erdlių lakiojimas kalnuose. Per dieną skraidę, ieškodami maisto sau ir vaikams, vakare, saulei nusileidus, ereliai išskrenda į padanges ne maisto ieškoti, bet pasilakioti. Kalnuose jau temsta, tik ant aukščiausių viršūnių dar raudonuoja tolimos saulės šviesa,

alpenglow. Ereliai kyla aukštyn ir aukštyn, kol pradingsta kalnų šešėliuose, bet pagaliau, sukdami ratus, iškyla taip aukštai, kad vėl pasiekia šviesą ir patys joje sušvinta.

Tas erelių vakarinis lakiojimas man atrodo kaip žmogaus kūrybinio gyvenimo simbolis. Gyvena rašytojas, rašo gerai, skraido aukštai, visi jį stebi ir gėrįsi jo sklandymu. Bet ateina naktis — mirtis, pradingsta mūsų skrajūnas. Tik jo darbai, jo kūryba iškyla dar aukščiau, kol dar ryškiau sublizga, nemirtingumo saulės nušviesti.

Ereliai skraido vakarais,
Kai saulės jau nėra,
Tiktai aukščiausieji kalnai
Žėruoja dar žara.

Pakyla jie aukštai aukštai —
Tas kelias tik juodi,
Kol prietemoj blyškaus dangaus
Jau jų neberandi.

Nematomi, bet kyla jie
Vis kantriai, pamažėl,
Kol, saulės taką siekdami,
Pamato šviesą vėl.

Tada, džiaugsmingai saukdami
Kalnam, dangaus erdvėm,
Vėl nardo saulėje linksmi,
Žėredami žvaigždėm!

ALOYZO BARONO NOVELĖS KONKURSAS

Lietuvių rašytojų draugijos valdyba sudarė 1987 metų Aloyzo Barono novelės konkurso vertinimo komisiją iš Dailios Sruogaitės-Bylaitienės, Adolfo Markelio ir dr. Alfonso Šešplaukio-Tyruolio. Novelės rankraščius siųsti pasirašius slapyvardžiu, į atskirą užlipintą voką įrašant vardą, pavardę ir adresą. Nereikalaujant, nelaimėję premijos rankraščiai nebus grąžinami. Rankraščius siųsti iki 1987 m. rugpjūčio 1 d. šiuo adresu: Adolfo Markelis, 1836 South 49th Avenue, Cicero, Illinois 60650.

Premija už novelę — 500 dol. Jos mecenatas — Juozas Mikonis.

• Aloyzo Barono pomirtinis vilas rinkinys „Daktai kasdieniniai“ gaunamas „Draugo“ kaina — 5 dol. Taip pat gaunami ir romanai „Mirti visada suspėsi“ (1981) — 10 dol. bei „Laiškai ir uostai“ (1979) — 7 dol.

Viktoro Petravičiaus dailės darbų paroda

Balandžio 26 dieną devyniolika naujų Viktoro Petravičiaus darbų buvo išstatyta naujose Algimanto Kezio „Galerijos“ patalpose, Stickney, Chicagos priemiestyje. Romantiško pobūdžio darbų pavadinimai, kaip „Rožių sodas“, „Amžina šviesa“, „Taika su žeme“ ar „Kelionė po amžinybę“, greičiau yra atsitiktiniai, negu atitinka Petravičiaus liaudies stiliaus grafiką. Kokia technika ji būtų atliekama, ji yra petravičiška, originali, primityvi, be jokio saldaus prieskonio, tikra. Šioje parodoje juodų linijų ir atspalvių gausumas, rūstus, sustingęs judesys ir liūdesio bei melancholijos gaidos reprezentuoja dabartinį juodąjį Petravičiaus kūrybos laikotarpį.

Aplamai, Viktoras Petravičius visoje savo kūryboje yra optimistiškas, giedras ir vitalus, išskyrus juoduosius periodus, susijusius su dailininko asmeniškų praradimų. Po žmonos Aldonos mirties, kaip ir prieš trisdešimt metų sūnaus Petriuko, Petravičiaus kūryba natūraliai skamba minorine gaida, stipriai užakcentuota šioje Kezio „Galerijos“ parodoje.

Šalia tamsaus monoprntų kolorito dailininkas šį kartą panaudojo dvi anksčiau nenaudotas spalvas — sidabrinę ir auksinę, — teikiančias paveikslams bizantinį ikonų atspalvį. Ar šis dailininko išradinumas reikalingas jo kūrybos tobulinimui, iš pirmo žvilgsnio sunku spręsti. Kaip žinome, Petravičius visada buvo linkęs į bandymus, kad ir į

spalvotą grafiką, su dideliu pasisekimu žavėjusią mūsų ir amerikiečių žiūrovą, bet taip pat likusią ištikima jo juoda-balta grafinei tradicijai. Ar šis sidabrinis — auksinis švytėjimas suaukština daugiau mistikos šios rodos makabriškiems, pradinį vaizduojantiems paveikslams?

Taip pat reikia kai kur suabejoti jo erotiniais momentais grafikoje, tiesa, liaudiškais, bet kartais stokojančiais estetinės nuojautos.

Tradiciškai stiprus kompozicijos atžvilgiu yra penkių dalių „Smėlio bažnyčių“ ciklas su tipingai petravičiškais stotikomis figūromis ir „Begalinio skausmo“ triptikas.

Gegužės mėnesį Viktoras Petravičius atšventė savo 81-ji gimtadienį. Reikia džiaugtis, kad artimųjų mirtis jo nesugniuždė, kad mirties atodūsis įkvėpė naujos gyvybės grafikos gimimui ir naujai jos plėtotei. Ilgiausių metų mūsų Petravičiui!

a. m.

Viktoras Petravičius

Smėlio bažnyčios, IV
Nuspalvinta grafika, 1986

Šiometinė tarptautinė dailės paroda Chicagoje

Šiomet sueina aštuoneri metai nuo pirmosios Tarptautinės dailės parodos Chicagos Navy Pier. Kas metai parodos augo ne tik dalyvaujančių galerijų skaitumi, rodiniais, bet ir kokybe: ne kiekvienas dailės vienetas galėjo patekti į šį milžinišką renginį dėl aukštų reikalavimų ir didelės atrankos. Šiometinė paroda buvo rengta tų patų rengėjų, vadovaujant John Wilson, kuris metai iš metų drauge su Thomas Balckman rūpinosi parodos pasisekimu ir organizaciniais reikalais.

Paroda vyko nuo gegužės 8 iki 13 dienos, sutraukusi apie 40,000 žiūrovų ir 150 galerijų iš viso pasaulio. Nors jų visų bendras tikslas yra komercinis, tačiau tuo pačiu metu žiūrovas, kaip ir dailės ekspertas, turi progos pažinti vėliausią dailės skerspjūvį. Parodoje vyravo naujausieji 1985-87 metų darbai. Linijų, formų ir spalvų įvairumas svaiginančiai veikia žiūrovą, keliaujantį po galerijas. Šiomet mažiau buvo matyti abstrakto. Stipriai dominavo natūrmorto tipo geros piešimo technikos darbai, sukeldami jau nebe piešinio, bet dailio tikrovės iliuziją. Šalia senųjų meistrų darbų, kaip Picasso, Matisse, Miro, ar vokiečių ekspresionistų piešinių buvo jaučiamas naujų idėjų ieškojimas jaunųjų kūryboje, tačiau

dauguma žiūrovų ilgiau stabtelėdavo prie vadinamųjų klasikinių dvidešimtojo amžiaus pradžios pagarsėjusių dailininkų. Šiame spalvų, formų ir linijų sukūry ar ryškių degančių spalvų srovė galėjai matyti austro Arnulfo Rainerio (g. 1929 m.) ramų kontempliatyvių, pilnų mistikos kūrybinių pasaulių paveikslus.

Parodoje dalyvavo daugiausia Chicagos, New Yorko, Los Angeles, San Francisco ir kitų Amerikos bei Kanados miestų galerijos. Neskaitant Europos žymiųjų dailės centrų, kaip Romos, Londono, Vienos, Paryžiaus, Vokietijos, Ispanijos, Čekoslovakijos, parodoje matytos ir Australijos, Japonijos, Afrikos (Zimbabvė), Izraelio galerijos. Gaila, kad nematėme nei lietuviškų galerijų, nei mūsų dailininkų darbų kitose galerijose. Nebūtų gėdos ištatyti nei Petčiūraitės, nei Eivaitės ar Sodeikienės kūrybos, jau nekalbant apie senųjų dailės veteranų, kaip Petravičiaus, Vizgirdos ar Domšaio dailės darbų. Taip pat šiais metais nematyta nei sovietinės dailės, nei Lietuvos dailininkų kūrybos.

Apigailėtina, kad šiomet nedalyvavo Lietuvos dailės muziejaus skyrus pelno nesiekiančių dailės vienų tarpe. Ukrainiečiai, lenkai, meksikiečiai nebologai reprezentavo etnines grupes. Pernai ir mes pajėgėme pasirodyti Dailės muziejaus vardu, neturėdami patalpų ir nepajėgdami iki šiol susitarti dėl bendros veiklos su Čiurlionio galerija, šiuo metu neturinčia net savos valdybos. Ar ne laikas nusikratyti menkavertiškumo kompleksų ir pradėti rimtą darbą vietoj žaidimų menu. Čiurlionio galerija galėtų būti atdara lankytojams bent savaitgaliais ar didesnių suvažiavimų metu, paveikslai galėtų būti išimami iš sandėlių pravedinimui. Galetume parodyti savo užkastus meno lobius žiūrovui, kad ir Domšaitį, Petravičių, Dobužinskį ir begales kitų, ramiai snaudžiančių Dailiojo meno institute ar Čiurlionio galerijos skryniose. Reiktų suvokti, kad paveikslų turėjimas dar nėra pilnavertė meninė veikla. Reiktų išbusti iš snaudulio arba perduoti meninę veiklą organizuoti jaunesniems ir pajėgesniems.

a. m.

Dailininkas Viktoras Petravičius per jo parodos atidarymą „Galerijoje“ 1987 m. balandžio 26 d.

Nuotrauka Algimanto Kezio

Atsilankiusieji į Viktoro Petravičiaus parodos atidarymą „Galerijoje“ balandžio 26 dieną sugiedoję „Ilgiausių metų“ dailininkui, švenčiančiam 81-ąją gimtadienį. Antros eilės

viduryje — Viktoras Petravičius, jo kairėje — dukra Izida ir žentas Leopoldas von Braun, dešinėje — sūnus Linas, priekyje — dukraitės Larana ir Lisana.

Nuotrauka Algimanto Kezio

Brazdžionis — lietuvių tautos poetas

Sukaktuvinė akademija Los Angeles 1987 metų gegužės 9 dieną

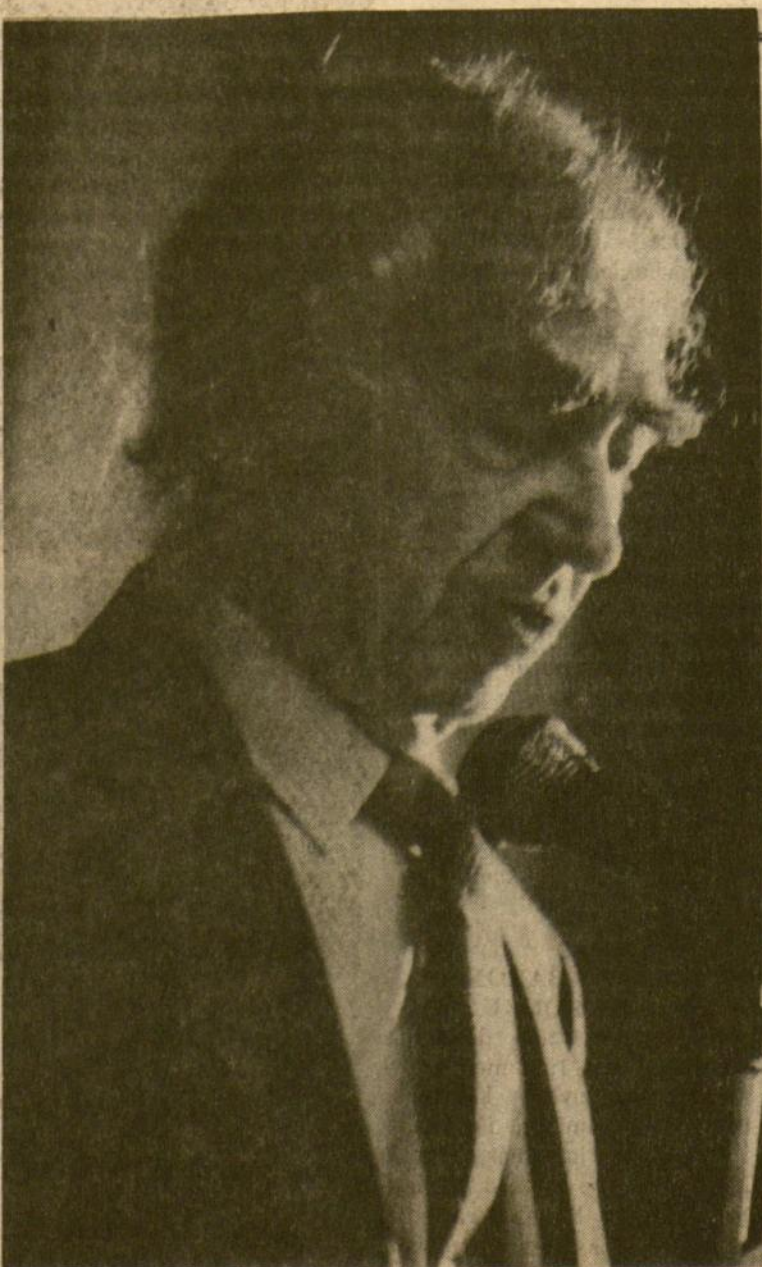
JUOZAS KOJELIS

Kaip ir dera, Pietų Californijos lietuviai poetui Bernardui Brazdžioniui, jo 80-jo gimtadienio proga, suruošė sukaktuvinę akademiją šių metų gegužės 9 dieną, dėdami pagrindinius akcentus ne sukaktuvinei, bet akademinėi daliai. Organizacinis komitetas per trumpą laiką, bet dirbdamas labai intensyviai, pasiekė beveik maksimalinių rezultatų: pirmą kartą buvo atlikta kompozitoriaus Broniaus Budriūno kanta-ta „Per pasaulį keliauja žmogus“, parašyta vienam iš populiariausių Brazdžionio eilėraščių, Brazdžionio poezijos pradmenų paieškojo ir kūrybos derlių aptarė iš Washingtono atvykęs rašytojas Antanas Vaičiulaitis. Kitą dieną, gegužės 10, jubilianto intencija Šv. Kazimiero parapijos bažnyčioje šv. Mišias aukojo ir pamokslą pasakė iš New Yorko atvykęs poetas Leonardas Andriekus, tėvas pranciškonas. Akademiją apvainikavo paties jubilianto žodis, kuriame buvo „šualių“ ir „nelauktumų“, ką rašytojas Antanas Vaičiulaitis randa ir visoje Brazdžionio kūryboje.

Poetų balsas — tautų balsas

Giovanni Papini teigimas, kad „poetų balsas visuomet buvo tautų balsas“, iš lietuvių poetų turbūt geriausiai tinka Brazdžioniui. Pats Brazdžionis savo žodyje prisipažino: „Begyvendamas, besimokydamas rašyti, ir berašydamas, pamačiau, kad verčiausias ir tikriausias tavo kritikas ir tavo įvertintojas yra skaitytojas. Tavo tauta yra tavo kūrybos šaltinis, kurio gyva ląstelė ir tu pats esi. Jei jauti savo tautos gyvybės pulsą, gyvas esi ir tu pats“.

Kompozitorius Bronius Budriūnas ir kai kurie kiti kompozitoriai Brazdžionio eilėraščius naudojo ir naudoja savo dainoms, giesmėms, kantatoms, himnams. Mat Brazdžionio eilėse, nežiūrint koks jų turinys, dėl jų intymumo su lietuviška pasaulėjauta, anot Budriūno, lietuvis kompozitorius lengvai suranda muzikos motyvus, muzikos gaidą. Tiesa, neteko girdėti, kad koks kompozitorius okupuotoje Lietuvoje būtų panaudojęs Brazdžionio eiles. Bent nežinoma, kad toks kūrinys kada nors būtų buvęs viešai atliktas. Bet nebus suklysta teigiant, kad tai atsitiko prievartinės rusiško komunizmo sistemos valia. Kiekvienas švietesnis turistai, atsilankę Lietuvoje, Brazdžionį ten randa gyva. Tai patvirtino paskaitininkas Antanas Vaičiulaitis ir sveikintojas Linas Kojelis.

Bernardas Brazdžionis

Nuotrauka Vytauto Maželio

Tai paliudija visas pluoštas sveikinimų jubiliatui, gautų iš Lietuvos: „Ačiū už Jūsų jautrius ir gautius eilėraščius“, „Linkiu naujų literatūrinių laimėjimų, turtinančių lietuvių literatūrą, plečiančių jos menines ribas. Propaguok ir ateityje grožio ir poezijos pasaulį... telydi Tave Dievo palaima“; „... kad gyvuo-tum sveikas ir stiprus dar ilgus, ilgus metus ir dar daug kartų iš Tavo gilaus kūrybos šaltinio semtu gėrio, grožio ir tėvynės meilės“; „Ir — kad Tu žinotum, kaip Tavo skaitytojai gėrimės Tavim, kaip branginam Tavo sukrautą lobį... Gyvuok ir laiky-kis kaip tas Ažuolas, apie kurį taip gražiai parašai“; „Stiprybės, sveikatos, naujų pranašingų vizijų“; „Jūsų šventė yra visų poezijos mylėtojų šventė, visos mūsų poezijos šventė, visos lietuvių literatūros šventė. Lenkiuosi Jūsų asmeniui, lenkiuosi Jūsų talentui, lenkiuosi ir tiems milžiniškiems dvasiniams

lobiams, kuriuos Jūs įnešėte ir te-benešate visų mūsų kultūrai“.

Taip Brazdžionį sveikino švie-sūs Lietuvos lietuviai, kada per visą okupacijos laikotarpį, iki 1987 metų, oficialioje, partijos aparachų kontroliuojamoje spau-doje apie Brazdžionio poeziją nė vieno teigiamo sakinio nebuvo parašyta. „Tai dekadentinės krypties poetas“, skelbė jų en-ciklopedijos. Gi skaitytojas Lie-tuvoje, kuris skaitė kontrabandos keliu gautas Brazdžionio eiles, padarė kitą jo poezijos įvertinimą. Tik šių metų pradžioje „tarybinė literatūrologija“ „atrado“, kad toks poetas pasaulyje gyvena. Ne tik atrado, bet ir pradėjo gundyti „grįžti į tėvynę“. O grįžimą pra-dėti su *Meškiuko Rudnosiuko* nauja laida Lietuvoje. Braz-džionis į gundymus atsakinėjo su neatlaidžiu egzilo išdidumu maždaug taip: iš tėvynės aš niekad nebuvau išėjęs, tad ir grįžti man nereikia. Grįžkite jūs, iš kur esate atėję.

Sveikino ir laisvieji

Turbūt iškilmingiausiai jubilia-tą pasveikino Bronius Budriūnas su naująja kantata „Per pasaulį keliauja žmogus“. Kantatos atlikimas, — tai kompozito-riaus dirigento Broniaus Budriū-no, Šv. Kazimiero parapijos choristu, solistų — Birutės Vizgir-dienės ir Antano Polikaičio bei akompaniatorės Raimondos Apeikytės pasišventusios santal-kos vaisius. Per trumpą laiką, dirbant su entuziazmu, pasiektas neeilinis laimėjimas. Chorui su-stiprinti eiline choriste dainavo solistė Vita Polikaitytė-Vilkienė.

Šalia kantatos choras dar pa-dainavo Brazdžionio žodžiams parašytą Broniaus Budriūno populiariąją dainą „Mano pro-tėvių žemė“, kuri turi taip pat kantatos elementų.

Sveikinimai sukaktuvininkui Bernardui Brazdžioniui ir žmonai Aldonai atėjo iš visų kampų. Sveikino Lietuvos diplomatinės šefas dr. Stasys Bačkis su žmona, konsulai, rašytojai, daili-ninkai, muzikai, visuomeni-ninkai. Sveikinimai pasiekė net iš tolimos Australijos.

(Nukelta į 4 psl.)

DE PROFUNDIS

Iš gilumos šaukiuos Tave, o Viešpatie,
Iš gilumos susopusios širdies,
Einu Tave, Paguodos Žodžio ieškoti,
Einu Tave, vidurnakčio Žvaigždės!...

Bedaliai stovime,
Išgirsk vaitojimą,
Klausyk raudojimo
Vaikų tavų —
Tave tikėjome,
Tavy sudėjome
Tavimp tekėjimą
Dienų savų...

Karčiais nuodais apkarto mūsų žemės vaisiai,
Mūs rankų drebančių nelaisvę nuskinti...
Pražudėm praeitį, praradom dabartį, beteisiai,
Kaip skurdūs lauko paukščiai, drebam nevilty.

Bedaliai stovime,
Išgirsk vaitojimą,
Klausyk raudojimo
Vaikų tavų —
Tave tikėjome,
Tavy sudėjome
Tavimp tekėjimą
Dienų savų...

Tik Tu, kuris gyvent pažadini leliją,
Kuris laukus šilkais, o kalnus sidabru apdalinai,
Kurio alsavime numirę kelias ir ligonys gyja, —
Tik Tu, o Viešpatie, tik Tu tark Žodį iš Tenai...

Bedaliai šaukiame,
Ateik arčiau, ramink,
Stebuklo laukiame
Vaikai tavi.
Tamsoj užduosome,
Bet ne, nežūsime,
Tavy vėl būsime
Gyvi, gyvi!

Iš gilumos šaukiuos Tave, o Viešpatie,
Iš gilumos susopusios širdies,
Einu Tave, Paguodos Žodžio ieškoti,
Einu Tave, vidurnakčio Žvaigždės.

Kaip kalnuose upelį, Viešpatie,
gražink belaisvius mūsų!
Kaip tyruos karavaną, Viešpatie,
gražink belaisvius mūsų!
Kaip savo gūžton paukštę, Viešpatie,
gražink belaisvius mūsų!
Ir kaip nulaužtą šaką, Viešpatie,
gražink belaisvius mūsų!

Bedaliai šaukiame,
Ateik arčiau, ramink,
Stebuklo laukiame
Vaikai tavi.
Tamsoj užduosome,
Bet ne, nežūsime,
Tavy vėl būsime
Gyvi, gyvi!.

Tu stosi, Viešpatie, Galybių Kunigaikšti,
Ir kris karaliai, kaip vergai žemi, po kojų,
Tu eisi, Viešpatie, ir Tavo priešas ten nevaikščios,
Ir nebedengs tamsa Tavų namų, sodybų mūsų ir gojų...

Tu stosi, Viešpatie,
jų bombos kris kaip rūkas.
Tu tarsi, Viešpatie,
kaip lapai jie drebės.
Tu mosi, Viešpatie,
ir vėl diena bus Dzūkijos.
Tu šauksi, Viešpatie,
pakils jie iš duobės —
Šiurpiam biržely kritę Pravieniškiuos,
Ir Zarasuos, ir Petrašiūnuos, ir Panevėžy,
Rainių miškelio kankiniai, kaip kraujo žvaigždės blykčios,
Kad liautųs tėviškė skausme rankas gražyt!

Ir bus Aukštaičiuose,
ir bus Žemaičiuose
Dvasia jų amžių amžiais vis gyva!..
Ir žengs į ateitį,
ir bus gyva tauta,
Laisva kad šviestų amžiais Lietuvai!

Iš gilumos šaukiuos Tave, o Viešpatie,
Iš gilumos susopusios širdies, —
Ateik, ateik į tamsų mūsų vargo vieškelį,
Ir mūsų rytdieną nušviesk, šviesi Žvaigždė!

TREMTINIO MALDA

Deja, tėvynės ilgesy didysis,
Deja mums, Dievo rankos užmirštiems,
Deja sodyboms krantuose Dubysos,
Deja man, tremtiniui, deja, kur liko, tiems...

Deja, kaip ryto rūkas, žemės garbei,
Deja tušties tuščių dienų vardams, —
Ne jie išters rudens nebuitį žvarbią,
Ne jie, ne jie mūs gyvastį nulems!

Kalnuos Altajaus pušys, pasilenkit,
Aukštyn tu debesį pakelk, sunkus dangau,
Tyliau patrankos frontuos, taip netrenkit,
Nestokit kelio balsui meldžiančio žmogaus...

Atgal atgręžk sparnus, vakari vėjau,
I Baltijos pakrantę baltą grįžk,
Laukuos pavasario kur brolis grūdą sėja,
Sesuo kur ievų kvapniui veria langus ir duris.

Garsiau už garsą mirtį nešančių mortyrų,
Netilę tūkstančio perkūnių garse,
Aidekit žodžiai lig tėvynės mano girių,
Gyvi lietuvio gyvo gauskit širdyse:

Deja, tėvynės ilgesy didysis,
Deja mums, Dievo rankos užmirštiems,
Deja sodyboms krantuose Dubysos,
Jei jos vergaut išeitų svetimiems!

— Kas Gedimino seną pilį saugos,
Kalne kas vėliavą pakels ir kas nuleis,
Jei jūs paliksit žemę, kur užaugot,
Po vargo atdūsiais graudingais ir giliais...

Kas užrakins rudens aruodų klėtį,
Kas motiną, kas seserį paguos,
Kai jos per ūkaną, per vėtrą ir per lietu
Lauks laisvės rytmečio, rymodamos languos?

Kas aptvers kapą savanorio, gėlę
O kas pavasari ankstyvą pasodins,
Kas Baltijos pakrantę gintarelių
Bangų išplautą iš smilties surinks?..

O, Dieve, niekas, jei ir jūs išeisit,
Tais pat keliais, kur tėvas knygnešys,
Kur mes anamet, skurdžiai ir beteisiai...
O, Dieve, niekas, jei ir jūs visi..

Kas tėviškės atkels vartus, kai grįšim,
Kas žiburį uždegs, kas alkanus pavalgydins?..
Kas kas pavasari po baltą vyšnią
Mūs, ištremtųjų, atminimui pasodins?..

O, Dieve, niekas... Ne, neveski iš tėvynės,
Už nuodėmės ar už nepalaimas netremk,
Tiek rudens globojęs, glaudęs, gynęs,
Nunešt nedavęs vėjui atšauriam.

Rūpintojėli, kas tave prie kelio,
Skausme kas vienišą, kas užmirštą lankys,
Kas Motiną Mariją žydinčių berželių
Per Sekmines vainikais apkaišys?..

O, niekas, Dieve, ne! Nuimk šią lemtį rūscią
Ir mūs mažų už svetimas didžių kaltes nebausk...
Nuo amžių mūsų žemė ta ir amžiais ji tebus čia
Gyva, pakėlus smūgius viesulo žvarbaus.

KANKINIŲ PALIKIMAS

Mirusieji kalba gyviesiems.

Iš mūsų degančių žaizdų jūs gerėt ugnį,
Ir ji neleido, kad apaktumėt nakčia;
Jūs mūsų kūnų tiltuėjot per bedugnę,
Ir nepaklydot nei anapus jos, nei čia.

Už mūsų, mirusių, gyvenimo šešėlio
Jūs drąsūsėjot, kaip už sienos, nešini
Vardais didvyrių; ir lengvai pakelet
Jūs našta milžino — bevaliai ir silpni.

Iš mūsų skausmo žydinčio vainiko
Jūs, tartum perlus, raskėt sau spyglius garbės.
Jums — baltos marmuro paminklai; mums teliko
Budelio ašara, nukritus prie duobės.

Už mūsų, mirusių, vardų, už mūsų žygių,
Augs didelė, laisva, nemirštanti tauta!
Ir kūdikėlis ties rankas į saulę savo vygėj,
Ir joji siela bus kaip nuometas balta...

Bernardas Brazdžionis

Kur prasidėjo Bernardo Brazdžionio gyvenimo kelionė?

ANGELE NELSIENĖ

Žodis, tartas pradedant Bernardo Brazdžionio sukaktuvinę akademiją šių metų gegužės 9 dieną Los Angeles.

*

Man labai džiugu pasveikinti visus atvykusius į šią neeilinę šventę, kurios tema yra „Per pasaulį keliauja žmogus“.

Kur prasidėjo poeto Brazdžionio gyvenimo kelionė? Gyvenimo siūlą vyniodami, grįžkime atgal praeitin...

Wolfgang von Goethe yra pasakęs: „Wer den Dichter will verstehen, muss ins Dichters Lande gehen“; lietuviškai sakytumėm, kas kūrėją-poetą nori suprasti bei pažinti, tas turi aplankyti jo kraštą ir pamatyti sąlygas, kuriose jis išaugo, gyveno ir ėmė reikštis kūryboje.

Nežinau, ar geriau pažinsime ir suprasime šios dienos solenizantą, bet tikrai manau, yra verta nors keliais žingsniais aplankyti tą įdomų kraštą, kuriame yra jo šaknys, kur jis ėjo vidurinią mokslo, kur pradėjo rašyti pirmuosius eilėraščius. Toji šalis — tai šiaurės rytų Lietuva, Biržų miestas, kur stūksojo kunigaikščių Radvilų pilies griuvėsiai, o pilį supo romantiškas Širvenos ežeras. Jau vien tos aplinkos pakaktų, kad sužavėtis ir sujaudint, tik kartą apsilankęs, pradėtum svajoti ir kurti.

Gaila, kad tos Lietuvos dalies man neteko matyti. Biržuose aš niekad nebuvau, visa tai sužinojau iš literatūros ir iš solenizanto lūpų. Tad eilėraščių nemėginsiu kurti, bet mano žodžius apie įkvėpimo kupiną biržietišką žemę gali patvirtinti ne vienas šio vakaro dalyvis, kaip kompozitorius Bronius Budriūnas ir kiti. Ten gyveno ne viena literatūrinė garsenybė.

Bernardo Brazdžionio motina buvo kilusi iš Vabalninko, kelio kilometrų į rytus nuo Biržų, o tėvas — iš Pumpėnų parapijos, arčiau Panevėžio. Poeto išgyventas savos žemės šauksmas tuo suprantamesnis, žinant, kad jo tėvai, išvykę Ameriką, tai patį savo žemės ilgesį jautė ir todėl po kelerių metų sugrįžo vėl į tėviškę, parsiveždami ir mažąjį Bernardą. Brazdžionių šeima gyveno prie Pasvalio. Šiame Biržų-Panevėžio plote gyveno visi Bernardo motinos ir tėvo giminės. (Plačiau ir daugiau apie tai sužinosite iš netrukus išleidžiamos Alės Rūtos knygos *Mar-go rašto keliu*.)

Kai 1921 metais Bernardą tėvas atvežė į Biržų gimnaziją, Biržai jau buvo žinomas poetų miestas. Iš Biržų apylinkės buvo kilęs aušrininkas poetas Stanislovas Dagilis (jam biržietis vienoje aikštėje net paminklą pastatė). Iš jo humoristinės kūrybos pasimokęs, vėliau Kazys Binkis, biržietis nuo Papilio, parašė populiarųjį „Tamošių Bekepurį“. Biržuose mokyti pradėjo ir revoliucinės dvasios poetas Julius Janonis. Binkio ir Janonio pėdsakai dar buvo neatšalę, kai čia, pilies papėdėje apsigyveno jaunas mokinukas, apie jokias literatūras dar negalvojęs, tik su nuostaba žvelgęs į pilies kalną supančius topolius, skęsdamas į nuostabiai iki sielos gelmių jaudinančią praeities mistiką. Netrukus, belankydamas gimnaziją, jis sužinojo, kad čia veikia jaunų literatų būrelis, kurių tarpe buvo Alfonsas Jakubėnas, vėliau išleidęs eilių rinkinį, bet išgijęs teisininko profesiją ir eiles užmiršęs; Jokūbas Dagys, vėliau išaugęs į žymų skulptorių, dabar gyvenantis Toronte; Kostas Snarskis, nenumaldomas „svieto lygintojas“, į amžiaus galą Biržuose dirbęs muziejininko darbą; pora klasių aukščiau už Brazdžionį mokėsi ir mokinių

susirinkimuose savo eilėraščius skaitė Kazys Jakubėnas, kuris, kaip ir Julius Janonis, buvo revoliucijos idealų išpažintojas. Janonis, tais idealais nusivylęs, po spalio revoliucijos nusižudė, o Jakubėną, sulaukusį antrosios komunistų okupacijos, metų metais už savo idealus sėdėjusį Lietuvos kalėjimuose, kaip neištikimai tarnaujantį, komunistai nužudė...

Bernardas Brazdžionis savo gyvenimu ir savo kūryba buvo laimingesnis — jis stėjo į kitas, priešingas pozicijas. Jis, garbinęs ne svetimus vienokius ar kitokius stabus, o aukščiausiąjį kūrėjų Kūrėją ir tėvynės Lietuvos laisvės idealą, gali džiaugtis sulaukęs vyriausio biržiečių amžiaus, biržiečių, kurių tarpe dar galėtume paminėti vabalninkėną Balį Sruogą, Panemunėlio dainių, Kalevalos vertėją kunigą Adolfą Sabaliauską ir jaunesnius, dar gyvus — iš kurių Eugenijus Matuzevičius gyvena ir kuria Lietuvoje, o Jungtinėse Amerikos Valstybėse — humoristikos meistras Leonardas Žitkevičius.

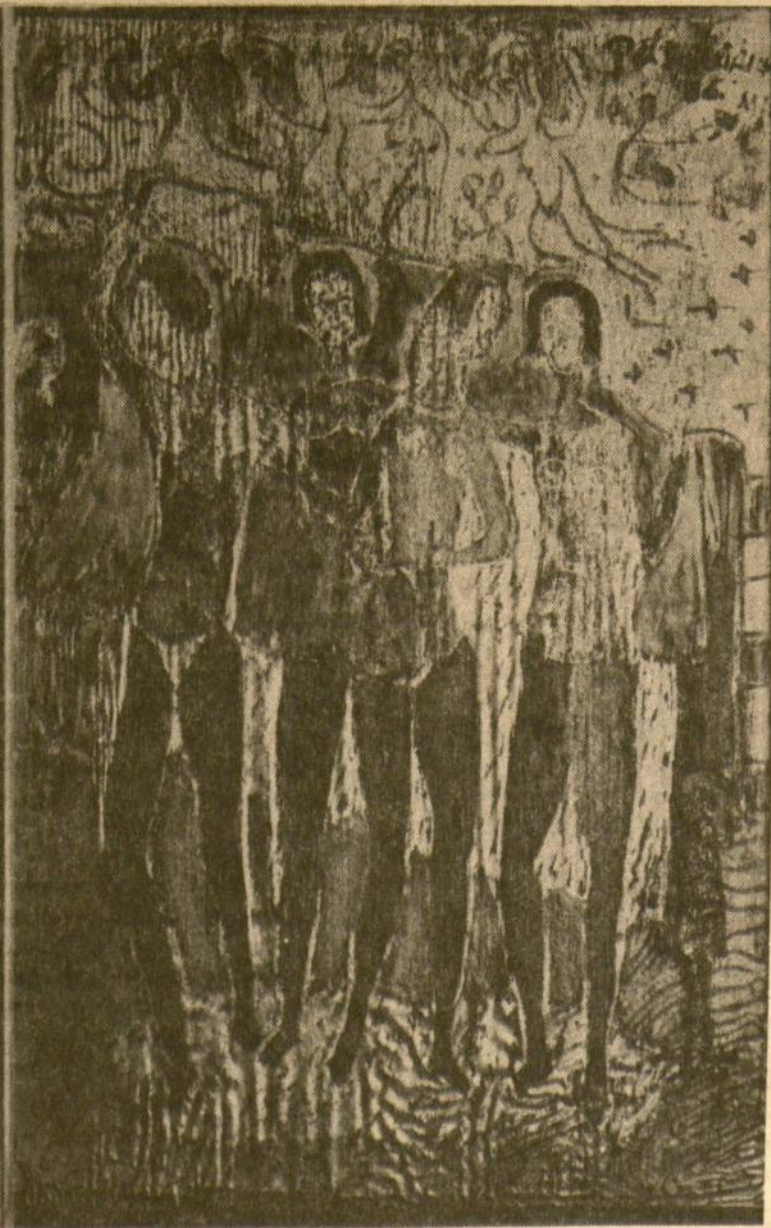
Reikia pažymėti, kad visiems biržiečiams netrūksta humoro ir taip pat visi moka vaikams vaikiškai parašyti. Kas gi iš mūsų nėra deklamavęs „Meškiuko Rudnosiuko“?

Yra sakoma, kad vienas vyras — ne talka, vienas žodis — ne šneka ir vienas posmas — ne daina... Daug dainių išaugino Biržų žemė, daug posmų sudėjo biržiečiai poetai, jaugė ir mūsų literatūros kamieną ir į mūsų širdis. Džiaugiamės viena jų — Bernardą Brazdžionį — turėdami savo tarpe ir kartu švėsdami jo neeilinį gimtadienį.

Mes tikimės, kad šį vakarą sudėtinėmis pastangomis mes jam padovanosim kelias trumpas valandėles džiaugsmo, kartu su juo sakdami:

*Tavo dūmai, tėviške, nekartūs
Ir nedegs einančiam takai,
Ir ne vargas žydi Tavo vartuos,
Ir visi Tau brangūs mes
vaikai.*

Linkime poetui Bernardui Brazdžioniui dar daug kūrybingų metų, žengiant toliau literatūros — poezijos dąsų keliais!

Viktoras Petravičius

Smelio bažnyčios, I Nuspalvinta grafika, 1986

Iš parodos „Galerijoje“ 1987 m. balandžio 26 d.

Bernardo Brazdžionio sukaktuvinėje akademijoje š. m. gegužės 9 dieną Los Angeles: (nuo viršaus aplink) 1. poetas su rašto žmonėmis — Antanas Skirius, Elena Tumienė, Leonardas Andriekus, Antanas Vaičiulaitis, Alė Rūta, Bernardas Brazdžionis, Bronys Raila, Danutė Mitkienė ir Pranas Visvydas; 2. sukaktuvininką sveikino prezidentinis patarėjas Linas Kojelis, kurį Bernardas Brazdžionis prieš 31 metus nešė prie krikšto; viduryje — Elena Tumienė, kairėje — Juozas Kojelis; 3. Aldona ir Bernardas Brazdžioniai prie sukaktuvinio torto, atlydėti Rudnisių (Kiškutės ir Mošinskio); 4. Bernardas Brazdžionis sveikinamas susirinkusių ir sukaktuvinę šventę, kairėje — kompozitorius Bronius Budriūnas, dešinėje — Jona Vaičiulaitienė.

Brazdžionis — lietuvių tautos poetas

(Atkelta iš 3 psl.)

Kaip kūrėją, gyvąją tautos lastelę, ir jo kūrybą vertina skaitytojas šioje pusėje? Štai keli pavyzdžiai:

„... tas Jūsų pagerbimas dar ryškiau iškels Jūsų asmenį ir kūrybos kelio turtingumą ir turinumą bei reikšmę lietuvių tautos laisvės ir sutamties dienose“ (Stasys A. Bačkis); „Ačiū Tau už Amžiną Poeziją, jos šventą žodį, kuris tiek daug teikia ir teiks džiaugsmo, grožio ir paguodos. Ačiū Dangui, kad jis Tave mums siuntė, globojo ir išsaugojo, kad būtum Didžiojo Švyturio pačioj tamsiausioj mūsų laikų naktį“ (Česlovas Grincevičius); „Jūsų

kūrybingos plunksnos vaisius per amžius liks brangių tautos pasididžiavimų“ (Anicetas Simutis); „Nors amžiaus laikrodys nesustoja, tačiau Jūsų kūrybinga plunksna ir toliau šaukia tautą tiek pavergtame krašte, tiek laisvame pasaulyje į kovą prieš smurtą, apgaulę ir pagrindinių žmogaus teisių pažeidimą“ (Vaclovas Kleiza); „Linkime dar daug metų keliauti per pasaulį, skelbiant mūsų Tautos skriaudas ir šaukiant savąją Tautą į ryžtingą kovą prieš skriaudėjus“ (Viktorija ir Juozas Bagdonai); „Savo pranašiškais prabilimais liudijai Visatos Kūrėją, įprasminai žmogaus kelionę pasaulyje, džiuginai, džiugini ir džiuginsi savo kūryba ir jauniausius, ir vyriausius“ (Juozas Laučka); „Su giliu dėkingumu švenčiu šią dieną kartu su visa mūsų Žeme ir jos žmonėmis, kad Viešpats suteikė mums Bernardą Brazdžionį — Žmogų, Poetą, Draugą“ (Nėlė Mazalaitė-Gabienė); „JAV Lietuvių Bendruomenė yra Jums didžiai dėkinga už Jūsų kūrybos lobyną, kuris žadina ir tebežadina tautą ir jos išieiviją Lietuvai sunkiausiose valandose. Savo eilėmis buvotė per pasaulį keliaujančiu tremtiniu, pranašu, šaukiančiu lietuvių burtis prie lietuvių, tautos sąžinė, ne vienas mūsų atsiliepusia Aš čia — gyva“ (Algimantas Gečys).

Praplėstame sukaktuvinės akademijos leidinyje - programoje paskelbta daugiau kaip 30 Los Angeles lietuvių organizacijų ir pavienių asmenų sveikinimų. Skaitant juos, pasitvirtina Bernardas Brazdžionio teigimas, kad „verčiausias ir tikriausias (poeto) kritikas ir įvertintojas yra skaitytojas“.

Žodžiu sveikino konsulas Vytautas Čekanauskas ir Linas Kojelis, atvykęs iš Washingtono. JAV LB Kultūros tarybos pirmininkė Ingrida Bublinskė sveikinimą perdavė Romas Bublys.

Programos pabaigoje savo užaugintų rožių puokštę ir „Valio, valio“ melodiją poetą Bernardą Brazdžionį pasveikino buvusi Lietuvos valstybinės operos solistė Alodija Dičiūtė-Trečio-kienė, kuri 1940 m. kovo mėn. 4 d., Brazdžioniui įteikiant valstybinę literatūros premiją už

Kunigaikščių miestą, Vilniaus universiteto didžiojoje saleje dainavo Konrado Kavecko parašytas dainas — „Per pasaulį keliauja žmogus“ ir „Jei gyvenimas sapnas“. Abu tie Brazdžionio eilėraščiai buvo išspausdinti premijuotame *Kunigaikščių miesto* rinkinyje.

Vaičiulaitis apie Brazdžionį

Rašytojos Alės Rūtos aptartas kaip „rašytojas, literatūros mokslininkas, kritikas, vertėjas, stambių literatūrinių premijų laimėtojas“ Antanas Vaičiulaitis savo paskaitoje (kuri įstisai bus išspausdinta *Aidų* žurnale) davė įžvalgą į Brazdžionio pasaulėjautą formavusius veiksnius ir į pačią kūrybą. Anot Vaičiulaičio, nėra formuliu, pagal kurias būtų galima nustatyti kūrinio vertę. Reikia skaityti. Gi skaitant Brazdžionio poeziją, „prieš tave išsineria Brazdžionio poetinės struktūros monumentalumas, jo temų skalės visuotinumas, nuo aukščiausių galybių ligi mažo vabalėlio, jo lyrikos atvirumas amžiams ir dabarčiai, jo nerimas ir drąsa skelbti tiesą net nepalankiausiose atmosferose, jo intonacijų įvairumas — nuo išdidžių, pranašiškių ir rūstų ligi kūdikiškai skaidrių arba žaislingų ir elegantiškų“.

Vaičiulaičio įžvalga, Brazdžionio poezijoje „kartais stebina šuolių staigumas ir nelauktumas, — nuo iškilmingų liturginių giedojimų ir gaudinimų į kokią gamtos detalę. Visumoje vyrauja neišvengiamo būtinumo nuotaka, kai jis žvelgia į pasaulį, į jo ateitį, ir tada poetą paguodžia „laiminanti Viešpaties pavasario ranka“. Visa tai vainikuoja į suldyto virtuozinė išraiška, saktume, techninis vikrumas.

Savo išore Bernardas Brazdžionio lyrika yra grynai savita, vieninga mūsų literatūroje ir netgi kitur. Savo kūrybos veidu — tai pats originaliausias mūsų lyrikas, autentiškas, iš niekur nesikolinęs, trumpai tariant, „brazdžioniškas“, tokį braižą išugdęs iš savo versmų ir mums ji savo menu išreiškęs.

Kalba Brazdžionis

Atsistojimais ir valiaivais į sceną sutiktas ir nuo scenos palydėtas poetas Bernardas Brazdžionis tarė „brazdžionišką“ žodį, su netikėtumais ir šuoliais nuo Gary Hart prie pažiūrų išakymo apie poeziją, iš komiškių situacijų pereidamas į lyriškus pasąžus. Sustokime prie jo pažiūrų į poeziją:

„Kai kas man prikiša dėl naujojo aktualijų, politikos. Norėčiau paklausti, kas nustatė poezijos tematiką? Savo kūryboje nevarau jokios politikos“ ir negaudau „aktualijų“. Pirmiausia man svarbu kūrinys, eilėraštis. Juo, tiesa, noriu tą ar kitą mintį pasakyti. Neuždarau jos hermetiškai, kad reiktų sifruoti, bet ir nepaleidžiu nuogos. Minties išraiška ieškau žodžių, vaizdų ir tinkamų poetinių formos priemonių, — rimo, ritmų“.

„Poezija yra ir Horacijaus „pamokymai“ Mecenatui kaip gyventi. Poetiškai Dantė kardinolus ir kitus to laiko didžiūnus sugrūdė į pragarą. Poeziją yra persų, matematiko ir astronomo, Omar Karamo vyno ir merginų apdailinavimai. Poezija yra Donelaičio pamokslai būrams, ir Maironio „Mylėk, lietuvi, tą brangią žemę“, ir Kudirkos „Ne tas yra didis“. Visos tos temos įeina į amžinųjų temų ir idėjų lobyną, kuris, amžiams bėgant, turtėja ir gausėja“.

„Dievas, velnias, meilė, neapykanta, gamta, gyvenamasis momentas, žmogus su visa savo jausmų gama visada buvo poetinės kūrybos centre. Gyvenimui keičiantis, jo turiniui augant ir įvairėjant, jo situacijoms komplikuojantis, jo problemoms gausėjant, negalima norėti, kad žmogaus kūryba, o kartu ir poezija, nuo gyvenimo atsiliktų, atitoltų ir bylotų tik praėjusių gaudynių vaizdais ir žodžiais, kad šių dienų modernus žmogus mastytų prieškarinėmis kategorijomis“.

O ir skaitytojas ne visada vienodai nusiteikęs poezijos atžvilgiu. Tai poetas išreiškia šiais posmais:

*Kartais mes poezijoje ieškom
Miškingų dienų užsimiršimo,*

*Kartais klausomės prastos giesmės
keikšto,
Tartumei gimtų miškų gūdaus ošimo;*

*Kartais regim dangų prisivėrus,
Kartais amžių balsą girdim didį,
Kartais einame su ja kaip Ahasveras,
— Viešpatį, mus vedantį, išvyde...*

„Nedėkinga lyriko dalis“, kalbėjo Brazdžionis, „nes visa, ką jis sako, ir džiaugsmą, ir skausmą, ir meilę, ir pagiežą, — savo ir tūkstančio kitų, — jis sako savo vardu, o žmonės meilę pasiima, pagiežą jam palikę, džiaugsmą iš jo atima, o už skausmą ir liūdesį jį apkaltina ir pasmerkia...“

„Tą dalį aš žinoju. Tą likimą aš jaučiau. Todėl daviau kalbėti Vaidilai ir leidau tarti žodį pasmerktajam myriop, kad būtų kaip dramoj arba romane, kur niekas nekaltina autoriaus nei už vagies, nei už žmogžudžio, nei už paskutinio išgamos burnojimą“.

Savo žodį poetas baigė išpuodinga „Aš čia — gyva“ deklaracija. Po tų visų išsisakymų losangeliečiams artimas poetas Bernardas Brazdžionis tapo dar artimesnis.

Akademijos organizatoriai

Sukaktuvinę akademiją ruošė iš organizacijų atstovų sudarytas komitetas, kuriam vadovavo JAV Lietuvių Bendruomenės Vakių apygardos pirmininkė Angelė Nelsienė. Atidarymo kalboje ji supažindino dalyvius su Biržų kraštu, kur Brazdžionių šeimos šaknys, kur būsimasis poetas gimė, mokėsi ir pradėjo rašyti eiles. Komiteto rūpesčiu, šventė buvo tikrai iškilmingai suorganizuota ir tvarkingai praversta. Komiteto nariai buvo: A. Audronienė, S. Korienė, S. Šakienė, D. Černienė, R. K. Vidžiūnienė, V. Vilkas ir V. Žalpsys. Ypačiai daug darbo idėjo, organizuojant akademiją, LB Santa Monicos apylinkės pirmininkė Stasė Korienė.

Akademijos programą sklandžiai pravedė Violeta Gedgaudienė. Buvo daugiau talkininkų (D. Trotmanaitė), mecenatų (Gasparas Kazlauskas), programos papildytojų (Meškiukas Rudnosiukas su mama), bet šventės dvasią lėmė Pietinės Californijos lietuviai, entuziastingai reikšę pagarbą ir meilę epochinio masto poetui — Bernardui Brazdžioniui.